

**VAN EESTEREN
GESPREK
NUMMER 28**

**CORNELIS VAN EESTEREN,
HOE HIJ WAS**

■ VERSLAG VAN EESTERENGESPREK #28

CORNELIS VAN EESTEREN, HOE HIJ WAS

De Van Eesterengesprekken staan in het najaar van 2013 in het teken van Cornelis van Eesteren. Hoe was het om met deze architect-stedenbouwkundige te werken? En wat voor persoon was hij? Die vragen staan centraal in het Van Eesterengesprek #28 op 14 november jl. Vier van zijn voormalige student-assistenten vertelden vol passie en met humor over hun samenwerking met Van Eesteren in de beginjaren 50 tot midden jaren 60. Vincent van Rossem die Van Eesteren op latere leeftijd ontmoette en over zijn werk publiceerde verhaalde smeüig over hun ontmoetingen. Het was een zeer geanimeerde avond, die veel persoonlijk toevoegde aan de nalatenschap van de leermeester en stedenbouwkundige Cornelis van Eesteren.

■ VOORMALIGE STUDENT-ASSISTENTEN

Tussen de panelen van de tentoonstelling over de jonge Van Eesteren vertelden vijf oudgedienden over hun kennismaking en ervaringen met Cornelis van Eesteren. Maurits de Hoog (stedenbouwkundige bij de gemeente Amsterdam en hoogleraar aan de TU in Delft) trad op als gespreksleider. Gasten waren de voormalige student-assistenten van Van Eesteren: Max van den Berg (stedenbouwkundige), Pieter de Gier (stedenbouwkundige), Klaas Visser (architect), Gerrit Oorthuys (architect en oud-docent aan de TU in Delft). De vijfde gast Vincent van Rossem (hoogleraar architectuur en stedenbouwgeschiedenis) publiceerde over Van Eesteren. In het publiek zat Zef Hemel (planoloog en stedenbouwkundige bij de gemeente Amsterdam) die Cornelis van Eesteren een aantal keer gesproken heeft.

■ DIA'S SELECTEREN

Van Eesteren doceerde van 1948 tot 1967 stedenbouwkunde in Delft. Gerrit Oorthuys had als student-assistent de opdracht dia's bij de colleges van Van Eesteren te zoeken. 'Van Eesteren was aardig, maar ook heel precies,' zegt Oorthuys over zijn leermeester. De geselecteerde dia's werden niet snel goedgekeurd. 'Hij was heel kritisch,' weet ook Pieter de Gier te vertellen. Klaas Visser werkte van 1953 tot 1958 voor Van Eesteren: 'Hij was onze leermeester, maar we noemden hem 'de baas'. Hij bedacht meestal 's ochtends in de trein pas wat hij die middag op college ging vertellen. Wij zochten daar dan heel snel tekeningen bij en hingen ze voor hem op. Die moesten overigens wel helemaal recht hangen van hem. Hij hield van orde.' Van Eesteren bleef tot zijn pensioen buitengewoon hoogleraar in Delft.

■ AANEENSCHAKELING VAN ANEKDOTES

Van Eesteren was geen geweldige verteller. Hij sprak een beetje hortend, en schrijven kon hij eigenlijk ook niet, vertellen zijn oud-studenten. Toch hingen zij bij colleges aan zijn lippen. Een collegedictaat aanleggen bleek onmogelijk. Zijn colleges bestonden vooral uit een aaneenschakeling van anekdotes. Indruk maakten de series van havensteden en tuinsteden. Ook besteedde hij drie keer een dubbel college-uur aan de ontwikkeling van een stadsspoor, de metro, voor Amsterdam. Tijdens die colleges projecteerde hij de metrolijnen van grote steden als Londen, Milaan en Parijs op de kaart van Amsterdam. Max van den Berg zag in Van Eesteren vooral een zintuiglijk waarnemer: 'Met dat soort kaartbeelden kon hij ons goed duidelijk maken waarom niet de Londense, niet de Parijse, niet de Berlijnse, maar het Stockholmse systeem van stadsspoor het beste zou werken voor Amsterdam. Het ging om zaken als halteafstanden van 800 meter en loopafstanden van 500 meter. Ik heb het beeld van die colleges en van de kaarten, nu 50 jaar later, nog precies voor ogen.'

■ HAMEREN OP BELEVINGSWAARDE

De studenten kregen van Van Eesteren de opdracht ontwerpen voor woonwijken te maken. Max van den Berg: 'Als je bij hem kwam met een ontwerp dan stelde hij vragen als: Hoe loopt de bejaarde naar het winkelcentrum? Waar laat je je hond uit? Waar kunnen de kinderen met een stokje langs het hek ratelen? Hij kon eindeloos hameren op de belevingswaarde van een woonwijk.' Van Eesteren ontwierp met veel zorg en precisie en vond dat een stad moest functioneren. Hij had kritiek op de modernistische stad Brasilia. Mensen liepen hun eigen paadjes, weg van de geplande paden. 'Dat werkt niet,' vond de stedenbouwkundige. Over zijn grote invloed als stedenbouwer sprak Van Eesteren soms met verwondering: 'Aan een vliegtuig bouw je samen met misschien wel tweeduizend ingenieurs, maar een hele stad waar 100 tot 250duizend mensen gaan wonen, die maken wij alleen.' 'Je tekent iets, het wordt geaccepteerd en dan gebeurt het ook echt,' zei hij tegen Fridjof van de Berg tijdens een bustocht door Nieuw-West begin jaren 80. De busrit was onderdeel van de tentoonstelling 'Van Polder tot Stad' naar aanleiding van vijftig jaar AUP in de Meervaart. Van Eesteren vond het een enorme belevingswaarde om zijn eigen creatie te zien en te ervaren. Op de vraag wat hij vond van Cornelis Lelylaan, die absoluut niet volgens zijn plannen gerealiseerd was, antwoordde hij: 'Vreselijk!' Rancuneus was hij er echter niet over.

■ ANDERS KIJKEN

Volgens Max van den Berg was de belangrijkste boodschap van Van Eesteren aan zijn studenten: denk en ontwerp altijd vanuit de beleving. Zorg ervoor dat je in het ontwerp iets verrassends opneemt, iets van een avontuur. En zorg ook dat mensen zich er thuis kunnen voelen. Ook leerde hij zijn studenten anders kijken. Van den Berg heeft daar een mooie anekdote over: 'Ik kom uit het Gooi en hou van de bossen bij Naarden. Weinig interessant vond hij dat. Je moet eens naar Waterland, naar het veenweide gebied zei Van Eesteren me. Dat is veel interessanter. Je kan veel meer zien dan in zo'n sparren- of dennenbos waar jij in rondstruint. Daar zie je vaak alleen rechte lijnen van stammetjes. Toen ik daarna Waterland bezocht, beleefde ik dat landschap op een heel andere manier en zag ik wat hij bedoelde met ruimte.' 'Hij leerde ons kijken,' beaamt ook Pieter de Gier. 'Van Eesteren groeide op in de Bijbelbelt en vertelde over de invloed van de fiets op het landschap. Vroeger stonden langs de weilanden en akkers meidoornheggen. De naalden veroorzaakten lekke banden. Met de opkomst van de fiets verdwenen daarom de meidoornheggen uit het landschap.'

■ EXCURSIES NAAR AMSTERDAM-WEST

De Westelijke Tuinsteden, het huidige Amsterdam Nieuw-West, is de uitwerking van het Algemeen Uitbreidingsplan door Van Eesteren, ontworpen in de jaren 30. Aan de hand van gesloten bouwblokken in Bos en Lommer kon hij goed uitleggen hoe hij de blokken in Nieuw-West juist opengewerkt had en de strokenbouw zich vormde. Klaas Visser vertelt dat Van Eesteren zijn studenten vaak op excursie meenam en eigenlijk altijd naar Amsterdam ging. Zijn beste studenten haalde hij later, na hun studie, ook naar Amsterdam, om daar voor hem te werken. Van Eesteren kon de grasperken met hekjes eromheen in Bos en Lommer niet waarderen. Hij wilde geen hekjes, maar juist zorgen voor zoveel groen dat het niet meer stukgelopen kon worden. Toen ze tijdens een van de excursies vrouwen door de groenperken zagen lopen was hij heel enthousiast. 'Zo heb ik het ook bedoeld. Dat moeders door het groen naar school kunnen lopen om hun kinderen op te halen.' Al nam hij zijn studenten het liefst mee naar Amsterdam-West, de jongeren vonden het er maar ouderwets. De jonge architect Jan Rietveld ontwierp voor Nieuw-West hoogbouw, maar dat strookte niet met het beeld van gelijke hoogte dat Van Eesteren had. De bovenste twee verdiepingen werden door Van Eesteren afgekeurd. 'Hij schoof met één beweging de hele winst van de projectontwikkelaar van tafel,' zei Jan Rietveld daar later over. Net als de molen, een ontwerp van Aldo van Eyck. Die was te typisch en haalde het ook niet. Van Eesteren wilde het juist allemaal heel gelijkmatig.

Vlnr Vincent van Rossem, Max van den Berg, Pieter de Gier, Maurits de Hoog, Klaas Visser en Gerrit Oorthuys.

■ EENHEID VAN HET STEDENBOUWKUNDIG PLAN

Het ging Van Eesteren om de structuur van de wijk in zijn totaliteit. Niet zozeer om de woningen zelf. 'Over vijftig jaar willen de mensen misschien iets heel anders,' zei hij daarover. 'Dan komen er andere woningen, maar de structuur is blijvend.' Van Eesteren liet zijn ideeën voor een structuurplan langzamerhand ontstaan. Hij wilde eenheid van het stedenbouwkundig plan. Zijn grootste trots waren de doorlopende groenzones. Die zette hij ook in zijn plannen voor Lelystad door. De stedenbouwkundige ging in zijn ontwerpen uit van de functie werken en in verbinding daarmee het wonen. Ook de infrastructuur was belangrijk. Hij was altijd bezig met het scheiden van fietspaden, autobanen en wandelpaden. En met het veilig lopen van de voetgangers. Heel anders dan de stadsvernieuwing in de jaren 70 waarbij wonen centraal stond en er nauwelijks aandacht voor werk of verkeer was. 'Het meeste gevoel had hij voor een zekere gewooneheid,' zegt Gerrit Oorthuys over Van Eesteren. 'Hij hield er niet van als gebouwen modern en opvallend waren, zoals nu meer de norm is. Hij wilde juist alles in de totaliteit laten blijven.'

■ MODERNE ARCHITECTUUR EN MANIERTJES

Van Eesteren stond heel nuchter in die moderne architectuur weet ook Vincent van Rossem te vertellen. 'Hij had een pesthekel aan maniertjes. Moderne architectuur noemde hij vaak maniertjes. Witte dozen met zwarte ramen en een plat dak. Dat had volgens hem niks met moderne architectuur te maken.' In 1932 recenseert hij een wijkje in Zurich Neubühl gebouwd door Zwitserse collega's van zijn generatie, die lid zijn van het Congrès Internationale d'Architecture Moderne (CIAM). 'Gebouwd zonder enige aanstellerij,' schrijft Van Eesteren daarover. Hij had een goede aansluiting met de nuchtere Zwitsers. De oprechtheid van hun werk sprak hem erg aan. Zonder maniertjes. Maniertjes was een scheldwoord voor hem. Van Eesteren hield van uitbenen tot op het niveau dat het bijna saai wordt, maar waar het wel heel eerlijk is. Tegen Van Rossem zei hij: 'Als je die hedendaagse architectuurbladen doorkijkt, dan word je toch helemaal gek van die aanstellerij.'

■ AANSLUITING BIJ DE AVANT GARDE

De Avant Garde in Europa vond dat Van Eesteren vanwege zijn stijl en opvattingen bij de voorhoede van de vernieuwingsbeweging CIAM hoorde. Hij was daar zelf niet zo van overtuigd. Van Eesteren was een van de weinigen in de groep die veel van stedenbouw wist, een pre. Hij was gevraagd les te geven aan de Bauhochschule in Weimar, en stond erop dat dit het vak stedenbouw zou zijn. Ook daar waren het studentassistenten die voor de dia's zorgden. Van Eesteren maakte gebruik van prachtige luchtfoto's, een nieuwigheid in de jaren 20. Zijn collega Th. K. van Lohuizen liet deze maken ten behoeve van de analyses voor het AUP.

ALWEER DIE HUISJES

Vincent van Rossem leert Van Eesteren kennen als de stedenbouwkundige al de leeftijd van 83 heeft. Van Rossem zelf was toen dertig jaar oud: 'Ik deed net of hij mij opa was. Hij was wat doof, en ik weet dat het onverstandig is om oude mensen tegen te spreken.' Van Rossem wilde het vroege architectonische werk van Van Eesteren bestuderen, van voor het stedenbouwkundige Uitbreidingsplan. Dat vond Van Eesteren bezopen. Over 'dat geklungel' wilde hij het niet hebben. 'Vijf minuten wilde hij wel antwoord geven op mijn vragen, maar dan begon hij toch weer over het AUP en dan zat ik daar weer twee uur naar te luisteren. Over de vooruitstrevende maquettes die hij samen met kunstenaar Theo van Doesburg maakte zei hij: "Heb je het nou weer over die huisjes."

DOES EN EES

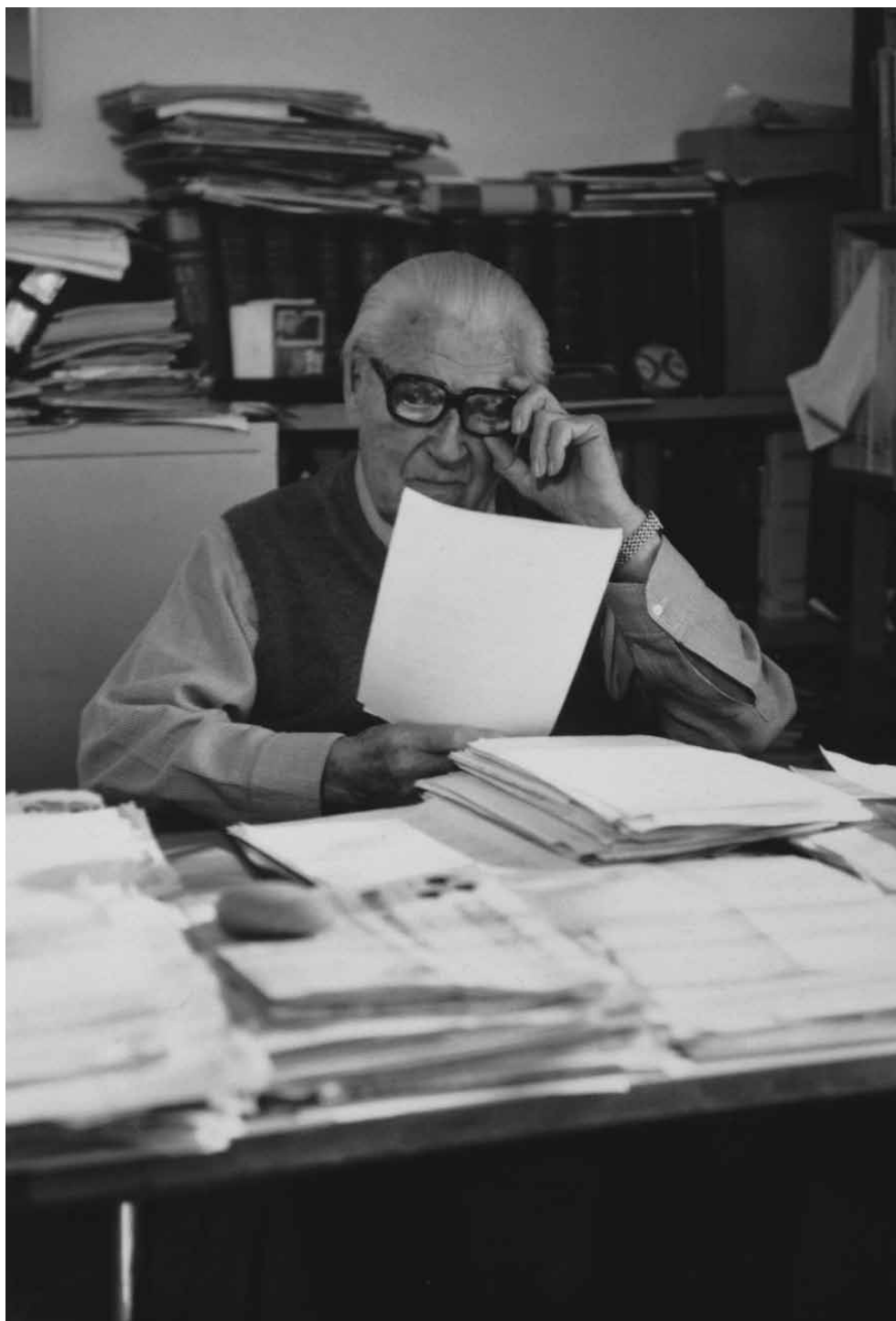
Bij Van Doesburg was hij ook wel eens geërgerd. Hoewel ze elkaar lieflijk Does en Ees noemden, sloop er toch ook competitie in de samenwerkingsrelatie. Van Eesteren tekende alles aan de maquettes, en Van Doesburg kwam dan met de kleurenschema's. Later in publicaties viel de naam van Van Eesteren nog wel eens weg. Dat ergerde hem.

WONEN IN BUITENVELDERT

Van Eesteren woonde in zijn laatste jaren in Buitenveldert, de wijk die naar zijn ontwerp in de jaren 50 werd ontwikkeld. Pieter de Gier vertelde een leuke anekdote hoe Van Eesteren met zijn vrouw bij hem op bezoek kwam en niet zozeer in het echtpaar geïnteresseerd was, maar vooral in de inrichting van hun huis. Van Eesteren had net zelf een woning gekocht in Buitenveldert en was die op papier aan het inrichten. Alles had hij al een plek gegeven, maar in de keuken stuitte hij op een probleem. Waar liet hij het spit als hij het niet nodig had. De Gier liet hem even in de keuken kijken en reikte hem een mandje aan waar het spit vast en zeker in zou passen.

TERUG IN DE TIJD

Net als Van Rossum leerde Zef Hemel Van Eesteren ook pas op latere leeftijd kennen. Hemel wilde vanwege een publicatie het graag met hem over Lelystad hebben, maar zo dacht Van Eesteren er niet over. In die periode sprak hij het liefst over de beginjaren van Amsterdam. Naarmate hij ouder werd gingen zijn verhalen wel verder terug in de tijd. Hemel bezocht Van Eesteren vanaf 1982 een aantal keer thuis waar de keurig uitgestalde stapels knipsels hem opvielen. Ook bleef hem bij dat de stedenbouwkundige overal in huis tijd klokken geïnstalleerd had. Toen op een avond tijdens een gesprek het licht automatisch uitging, vond Van Eesteren het hoog tijd om het pand te verlaten. Bij Van Eesteren was het hele leven geordend, zegt Hemel daarover, zowel in ruimte als in tijd.

■ LINKS

MEER LEZEN

Sandra Guarda, Cornelis van Eesteren. Ontmoeting met de avant-garde 1914-1929.
Uitgeverij Thoth, Bussum.

Manfred Bock, Vincent van Rossem, Zef Hemel, Kees Somer,
Cornelis van Eesteren Architect/Urbanist.
Drie delen. NAI Uitgevers i.s.m. de EFL Stichting.

■ COLOFON

Tekst: Caroline Freriks

Beeld: Noud de Vreeze en Erik Swierstra

Vormgeving: anoukjohanson.nl

Datum: 14-11-2013

■ VAN EESTERENMUSEUM

BURGEMEESTER DE VLUGTLAAN 125 | AMSTERDAM

WWW.VANEESTERENMUSEUM.NL

INFO@VANEESTERENMUSEUM.NL

